

ДАРЫЙ
ӨӨРЕНИП КӨРЗЕ

чүгө мегеледе ёзууар з
түгүстүгүнөн, бар аркалар
дилеп тыйар жерек. Эң аяк
даар болза ол сорууга бот
чүр дээрин, фералды
түгөткө көрсүтү. Ол ая
чүгө чүгө чүгө Бөзүн
эжеси дааран мен.

А. Я. Ежакотуд шалпык
ин аялган, ол аялманы мергө
ларымда бөзл эскерди
Мээби.чиге чүгөалжын ор
арызнда идикти бирээ
сетей калкыш, белен пр
дукция арзычыне калты. О
улаштылар а өскөнн сегир
елган. «Хүндүлөдип Демз
ордендин эдилкезин» А
толий Яковлевич Ежаков ш
нел-па алдын холдугу мастер
лерин бирээз дээрзз ыы
минутларда көзүлдү.

Аялган аякыла тур
веуу илмн кылыкчылары В
лерий Оюн; Виктор Онд
Андрей Доватор олар хо
чун аялчычыне чоргоарал-би
кералдыр.

Дангит ЧЫДЫМ,
ЧУРУКТА: А. И. Ежаков.
Иван ДАМБАНЫҢ фотосу

ИРИГЕЗИ

Бистин ажилыбыстың бир ирүүлүмүшү — чылгы бис угулганылазнычын системаларга акжылдар акжымбулулга автоматчыткан системалары чогадып тургузары болуп. Хол-бис кылыр акжылдары кызмыры — чуугула лавыр. Бистин адярда акжылдхиларынын 50 ажыг хулгол-бис кылыр ажилдар хаара туттуган.

Акжылдан кылднгын программа өзүзар бисте дисперизация нелтерэи. Ол дэге куш-ажылды организастырыннч принципидгалр чагалангышыкы болгай.

Бис амгы дэге куш-ажыл сайзырангажыларынче шикшигы кизингени угуп турча бис. Эртелеп Башкыргланчаа сиемэзэй хей эвс куртакимыл бичии хоорайлар акжылчыи суурларга, район текелиги буту будургулерине организациаларын, будургу

эвиргил. Чыл дургузунда
бистен чагыс-даа кижжи билги
бедейер курстерже чорбаан.
Ажилчынга хамаарылгалыг
уудурукчулар оо кадынын
амидырал байдалын онзалап
көөр ужуруу. Ол ажилчин
кижжи өөрүшт болгач Чыл
дургузунда бистен чагыс-даа
кижжи кадым быжылгал, сене-
торий, курорт барбаан.

Бистер айл, көрөт алланын.
рын куудейил келдиэс деп
үстүндө чугаалан болгай мен.
Ол дээш кижжилеринд мате-
риалдык суонугралын деткил-
тор чугаа ачылбаан. Бистин
салбырын ачылганым пода-
чылда бир катеп суонуграл
көркөм болза, үстүндө айт-
каным хомудуялар турбас-
кийи. Бичынгаш айттыгын
чөптөстөрүн «Тувабызыгыт»
бүдүрүлө каттымышкыны
чың уудурукчулар кичиңге-
ге алып боор деп идеген ыр-
тым.

Ермолай АРАКЧА.
Эрзин район.

талалы бұдүрүлгө кылды
кеттиштырыны керүл тур
улуг хоорайрага безин бу
улуг кеттишкышчыныры
тургузыры көрдүнгөн. Ын
энергетика, газ база суг-ка
лизация жылы-агылыры ыш
чугула адырлар айым-биле ул
бүдүрүлгөргө артар кыры
Чаз хевилерли — чүртөл
башкычыны хандырыныга
бизе керээзин база иептер
дип тур бис.

Бистин мурнууусу: ала
дээрэ ээзтириммес деп, Ала
сей Филиппович түкүлдени
демдегледди.

Беседины А. ДРАГАН

кылган.

БОТТУГ ШИИТ

ууткан.

Республиканың Чуртталга коммунал акмал-агыш министрствозу ийги ээлчеге акылдар ийи контролёрнуң, бир кассирниң шалпын чаа чылдан эгелеп төлөп эгелээр чепшээрээр. Шалпың үдүргөн чырыгдаа-биле огуулар чырылшыпчын дөш эгелеп чунар-бакмы тандымалгазын планын улгаттырган. Ийи ээлчегге акыл дап ээлзенинч бештайы аял январынң планы 1600 рубль. Эрткен чылгы январь аянын планындан 30 зуу өстүргөн. Ая планы январь 27-де күтүстегинен.

— Ийи ээлчегге шилдизиниң сыны көвүдүз, соң-биле нергелештир оруга өскөн. Чаа тургускын үш амычтын туруш, турар шалпы телевизор кирил турар оруга дуулар —

дап, эргеледиз нечел.

Ч. Куулар биске чутуе Амдызында. Буфет айткыш шиктирлеттинийи тур.

Фет турар тускайлаан өгө изиг, соок сугтуг кранны кылмыттарга, ол айткыш шиктирлеттнер. Ийги ки баш таарар өрзөп кел тур бис. Чунерынчын күндө улус бажым таалай. Хоорай төвү каларик-маркескага оочу чырыгдавас, таарымна алаар.

Чунар-бакмыга чет Эр-дө, керээжин-даа улчунар таларынды оочуру. Эзелтен акылдарга алаар. Эрген 7 шактан эрг дүшүтекинн 14 шакка чыккымыдан көвүш берип, өт-бүлдө акылдарынчы бүдүрүп сен. Ажы-телдүс өөрдө чүрүмүн-даа хайгарар.

БОТТУГ ШИИТ

ууткан.

Республиканың Чуртталга коммунал акмал-агыш министрствозу ийги ээлчеге акылдар ийи контролёрнуң, бир кассирниң шалпын чаа чылдан эгелеп төлөп эгелээр чепшээрээр. Шалпың үдүргөн чырыгдаа, биле огуулар чырылшыпчын дөш эгелеп чунар-бакмы тандымалгазын планын улгаттырган. Ийи ээлчеге акыл дап ээлзенинч бештайы аял январының планы 1600 рубль. Эрткен чылгы январы аялны планымдан 30 зуу өстүргөн. Ая планы январь 27-де күтүстегинен.

— Ийи ээлчеге шилдизиниң саны соонда, чуңукуларны саны көвүдүз, соң-биле нергелештир орулга өскөн. Чаа тургускын үш ачылчын туруш, турар шалпы телевизор кирил турар орулга дуулар —

дап, эргеледиз нечелер. Ч. Куулар биске чутуе Амдызында. Буфет айткыш шикитирлеткиннэй тур. Буфет турар тускайлаан өгө изиг, соок сугуту крамы кылмыттарга, ол айткыш шикитирлеткиннэй. Ийги ки баш таарар өрзөп өскөтүр бис. Чунериниң күндө улус бажым таалай. Хоорай төвү каларик-маркескага оочу өшө чырыгдавас, таарымнаалаар.

Чунар-бакмыга чет Эр-дө, керзеккен-даа улус чунар таларынды оочуру. Эзелтен акылдарга өшө. Эрген 7 шактан эрген дүшүтекиннэй 14 шакка чыккылаан каваш берип, өт-бүлдө акылдарынды бүдүрүп саны. Ажы-телдү өөрөп чурумун-даа хайгаарга

ИРЛЭЭН

ЧОРГААРЛАНЫР

М Е Н

Мээн овам Намчак Дэнзиг-Белековна Ондор Чови-Хемчиктин амьдрал тандырыглыг бүүдүргө эргэлтлэж дээримылга цэгиде дээрэнкычылга амьдал турар. Чогум амаа амьылда-ла ур болбан, тоо чыл ажыл турар. Ыналзал-да ур ачаа дыка мергезиш, дээрэнкычыл мергезилиш бол дүгүн ынак амьылы кылдыр савар. Оон уламындан алам

Мээң авам Намчик Донзы-
Белековна Ондер Чоюн-Хем-
чиктин амырал хандырылга
бүдүрүлгө эргелелиниң даара-
нылга сегинде даараныкчылап
ажылдап турар. Чогуу акаа
ажылдаа-ла үр болбас, тоо-
чыл ажып турар. Ычылза-де-
ди акаа дыка мергежиз, да-
раныкчының мергежилни бо-
дунук ынак ажылы кылдыр
саяар. Ооң уламындан авам

Мал ажир кууседил, ыгланган
ижги зыи, шылардыг Диртиг
мактадыл турар. Аамга чор-
гаваланыр мен.

Тос чык тургузуула аамга
ол-па бригадазынга амылда
кегелен. Ук коллективни хоочун
ажылчын Сирирмаа Тос-оол-
овна Байкара дууртуп турар.
Ында Авай, Клара Монгуштар,
Вера Ондар, анык кыс Долла-
па Күмүктөг олар биз аам-
ны түндүздөр. А оларчың ду-
гайын аам «Мээң амылчын»
перүм —мээң азыгыгыкым»
дег унелер олар.

Биз демтик бригадачың кизи.
Гунгиринге, өскөргө-де
профессионал байырдалын ут-
кучтур байыр чедирип, чоңга
ачы-дуза чедирер бууныгы
ажыл.геризнег чединшикинери
күзөл,биз наганы редакция
«Бижир оп мен.

Чайымаз ОНДАР.
Чалаана тоорай.

Ош аялс хулузгетин ажилы-
раахууну, гоптүктүк библиоте-
ка системизациясы Эргі-Бардык
суурда филиалының библиоте-
кары. Бу ажилға ажилдааш
он ая үшүн чыдаңду түүрүнө
кирген. Кедээ библиотека —
районда мураккы ажилдың
библиотекаларың биризи.
Ош эргелекчиң Дулуға Са-
сылғар ажилыңга харысала-
лғы, кижилерге эгит-ээлек,
уелергил кижі дээрзин моон
мурунда-ла дыйнаң мен.
Кедээ библиотека. Дулуға
Хунаевана кыс номнар хулуз

на чар кош олуур «Билгилерин» үйер дозу — нолга ынак болунар» деп М. Горькийин сөзүн чарыштыр бижиш, көсүчү черде асман болду.

Бо библиотеканын ишти арытсунгит. Бугу чүчү эмге-сесектеп, карушту. Чараш чыдыр дегеннине» булуңдар, хай азы номнар, бляжыты «Бхистн республика» — дүргөдэшкинчиги орундаа», «Ленин болгаш Октябрь», «Чөө номнар», «Октябрь болгаш Тыва», «Октябрь амын-агынчы, специализинге» деп дегелгелерин шынарлыг кылган. Тыва дугадына солун картотека база бар болду.

Долуа Хунхалэна аяла
башта ажилдаа кирерде, ном
фондууз барыч чо, орус,
тияа дилдерда каш-ла номнар
турган. Аял библиотекда ном
фондууз 13602 четкен. Эрткен
чылын 700 номчуучуу хаара
тураш тураш, 935 номчуучуу
хаара туаш, алган хүлээлэгийн
хукустекен. Чылда 7700 ном
бээр планын база ажыр хуу-
стекен. Библиотекда энэ-
лээр номкырин, журналарын
көрүштүт мындар делген сел-
ган, кузэнин ал алгаш, ном
муч болур. Суурну чуртак
ажыры библиотекга кузэл-
ди-биле кээл, номкырин би-
жидил ал, номчун турар. Олар-
ныч иштинде кээз ажил-
ахылар спещалистери, аш-
ахыл, ажилчылдар да бар.
Ажыра-труушт, аял арга-
дары салтастан, аюусту э-
зынде улус солун ном, жур-
налдар номчуур дээш кээл
турарлар. Сеелгу каш чылда
номчун култура албан чери-
ге келири мурунку чылдарга
бадагар иделкежжэн — деп,
Долуа Хунхалэна чутгалалды.
Библиотекка бар бүтүгү э-
скерип билгеш, алды кезек

Өздөк көмөр библиотекаларын
организматта тургускан. Олар
коңдуу жойку бригадалар.
Тептеринде, Ыгынак сүт-ба-
нар фермазында, төсү ту-
рагыларында. Ыгынак Шолук-
Товузда жойку бригада төүндө
тургускан көмөр библиотеканы
борборчас. Сава жана
түндүктүр өлгөн. Ында жана
борбор жана төсөтөргөдөгө бээ
агыгылар. Малчынар Вера
Донгак, Любовь Орожек, Ан-
дрей Донгак номга хандык-
шылдыктар.

Эрткен чыгын Догуша Хуна-
лөвөна шылаа коллекция,
комсомол комитети-биз ка-
рылжыкты алгаш, чыгаша
Салим Сүрүн-оолдук "Ноган
орутуку", "Чылдар болгаш
кижиктери" деп хоюнучар сап-
тыкчылыктарыныкын, дутагында
номманынгом номчулга конфе-
ренцияларын эрттирген.

Совхозта чоңуку культуруту
дыштанылганын организаста-
рыныч утлганын элзи ажи-
дар кылдынын турар. Культу-
ра бажынынга элзи-буру ку-
жээр, концерт, шиги, жу-
рамылгачтар берик үзүктөл-
бес. Бо бүгүн Догуша Хуна-
лөвөна пертокмо дутуругу,
жый-кити организасталарын
хаара тууду, богу идеялык
жана кыдыра турду.

Библиотеканын ажилында
чандык таарымча чоң чуудары-
н ол чуугааран болду. Би-
блиотека жый ном фонду-
номчукулур саны көүдөзүн
А уруглар библиотеканы-биле
кады тулары таарымча чо-
Оларынык ишти тар, номчу-
чуларга таарымчалыг жөсө-
Уруглар библиотеканын аны-
лап, орта тусай бажынын
сөтөп бээр дэи алашкын
бүтөйлү туруп берген. Библи-

Кажан совхозта партокм секретарынын оралканын сөзүгү турда, коммунистер Долму Хунаевана Саятлар чакгыс уу-биле сөзгүл алганын. Бу даялганга чы чылдар иштинде ол күссүдүн, он ортузунга идеология амылын даярышыл, партейжи даялганын ол сөткүлдү күссүдүн келген. Ооң принципилдиги, каталдыг-даа айтырылганын чыгуу-биле шийирлел чыдар, улугерип талаларын шыдаруу унаел келгенгичи керектин ол. Оон сөзү амыл-керек-биле кырышылс кижи-кериң бирээзи.

Коммунизм Долуна Сыртлар
лартун секретарының орман
лаччысы хүлээлэгизин ишдей.
түгүсүсид, тей чындарда
ак сөткисид ачылдыл келген
ишде тургустунушуну
дуртур турарын талалы
дык ларткунуң отчүдүна
Базда демдегизин.

— Пертком секретарының
орманчысы Долуна Хуна-
еваның секретары идеология
жыгачылык, тодгарлардын поли-
тиктик, экономикагиче өсө
түн, дүшүя, солоттарын

дооскан базда бирээзин Крес-
нозскриниң хөдэз ачыл-аңды
техникумунда өөренип турар
ийизин—шолонларын.

Долуна Хунаеваны Ленин-
чи убийел болгаш «Уш-ажыл-
дым хоочуну» медалдарынын
эдилекчиси, хүндүлдел бижек-
тер, өрткегич белектер—биле
хэз удай шаңнаткан. Бу дээр-
ге ооң лартыга, чоңунга те-
летип барган болуп чорутуру-
нуң бадыйлык—дыр.

Хююк ооң МОНГУШ.

Башкы

Часкы хову ажилдары уда-
мас эгелээр. Бу хүүнрөгө чөд-
ир машина-техника септелге-
тин «Сут-Хол» совхоз шалпы-
ын чуртунан келген. Амыг уе-
де янзы-буру марказын 20
плут-биче тракторлары ам жи-
ныларын септелтиген. Олар-
ны часкы ховуке хары угда
нүгүртүгөн белем кылдыр
Часкы аштинде чыскактан.

Часкы хову ажилыкта маши-
на-техника АТМ чык хуусуда
ныларын септелтиген. В. Бал-
ыш-оол, кедикчи С. Бичи-
нов, инструментальщик Ш.
Айлык, дарганын О. Тас-оол,
Меддир-оол олар ич келер.

Часка белекел, машина-тех-
никаны септелтигенин уезин-
де механизаторлар Болге
АТМ-нин еске-даа ажилчына-
рынын аразына социалист-
чырыс калбарган турган. Чок-
те чав чарыштын тилекчиле-
рин илереттик, совхозтук
профикум оларын ажилда
турар черинге барып, шакил-
дары баырылып баадалга ты-
мыскан. Механизаторлар сеп-
телтигенин чүдүлери магад-
лап хынал, үрмек септелген
хей-айтат ам-даа кылып ту-
рарлар.

Архипов, ДОМАН

Часкы хову ажилдары уда-
мас эгелээр. Бу хүүнрөгө чөд-
ир машина-техника септелге-
тин «Сут-Хол» совхоз шалпы-
ын чуртунан келген. Амыг уе-
де янзы-буру марказын 20
плут-биче тракторлары ам жи-
ныларын септелтиген. Олар-
ны часкы ховуке хары угда
нүгүртүгөн белем кылдыр
Часкы аштинде чыскактан.

Часкы хову ажилыкта маши-
на-техника АТМ чык хуусуда
ныларын септелтиген. В. Бал-
ыш-оол, кедикчи С. Бичи-
нов, инструментальщик Ш.
Айлык, дарганын О. Тас-оол,
Меддир-оол олар ич келер.

Часка белекел, машина-тех-
никаны септелтигенин уезин-
де механизаторлар Болге
АТМ-нин еске-даа ажилчына-
рынын аразына социалист-
чырыс калбарган турган. Чок-
те чав чарыштын тилекчиле-
рин илереттик, совхозтук
профикум оларын ажилда
турар черинге барып, шакил-
дары баырылып баадалга ты-
мыскан. Механизаторлар сеп-
телтигенин чүдүлери магад-
лап хынал, үрмек септелген
хей-айтат ам-даа кылып ту-
рарлар.

Архипов, ДОМАН

«КУШ-АЖЫЛДЫҢ ХООЧУНУ» МЕДАЛЬБИЛЕ ШАҢНААР ДУГАЙЫНДА

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыы

Улус ажил-агыйына хей чылдарда ак сепкилди күш-ажылдын үнелеп көргөниң демдээ кылдар ССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң өмүндүгүндө «Куш-ажылдык хоочуну» медаль-биле шаңнаар болза:

ЧӨН-ХЕМЧИК РАЙОНДАН

Дамба-Дарма Лима Игоревна — Хайыракан суурда медпункт эргелчизи.
Донгак Дукор Кенденева — Чадаананың № 3 ортумак школаның башкызы.
Волкова Нина Ивановна — районунуң төп зинелгезинин фельдшер.
Воловик Надежда Сафоновна — Чадаананың хемур-даш разрезиниң кадр талазы-биле инспектор.
Иргит Кызыл Макнай-ооловна — Бажың-Алаак ортумак школаның башкызы.
Ермолаева Мария Александровна — районунуң төп зинелгезинин ажилчы.
Куулар Хонур-оол Самович — «Хандергей» совхозтун малчыны.

КАА-ХЕМ РАЙОНДАН

Борисова Клавдия Венедиктовна — «Енисей» совхозтун ажилчыны.
Бундид Аичилла Ивановна — «Бурен» совхозтун ажилчыны.
Валов Иван Тихонович — Сарыг-Сеп десничествозуңуң ажилчыны.
Давогазов Владимир Михайлович — «Ленинни орук» совхозтун механизатору.
Дмитриева Галина Александровна — Курстат инспекцияның агентши.
Идам Сурун Сактевич — Дерзиг-Аксиниң дузалап школаның башкызы.
Изоксмов Петр Федорович — «Ленинни орук» совхозтун механизатору.
Кичиинна Агафья Михайловна — «Бурен» совхозтун салчызы.

КУТ-ХӨЛ РАЙОНДАН

Монгуш Михаил Чадамбаевич — районунуң агроулетпур каттыжымшыкының кол чер тугаачызы.
Колесов Виктор Константинович — районунуң агроулетпур каттыжымшыкының кол чер тугаачызы.
Колесов Виктор Константинович — районунуң агроулетпур каттыжымшыкының кол чер тугаачызы.
Колесов Виктор Константинович — районунуң агроулетпур каттыжымшыкының кол чер тугаачызы.

ТАНДЫ РАЙОНДАН

Глазирин Тарас Фомичев — республиканың өлкө аарыларынга уур «Балгазны» санаторийиниң санитары.
Домарева Мария Филипповна — төпүткен библиотеканын системаның директору.
Ощепова Валентина Васильевна — төпүткен библиотеканын системаның директорунуң оралакчызы.
Рожкова Галина Максимовна — төпүткен библиотеканын системаның директору чечелээр болгаш эмгелээр килдиниң эргелчизи.

ТЕС-ХЕМ РАЙОНДАН

Монгуш Зоя Ивановна — улус депутаттарының район Совединиң куускомунуң сая килдиниң техникалычыны.
Септегел-тегиниң бугу-ругдеди (Самагалдай) химикатта отряды-биле) Баз-Хөө биче-оол Балчири-ович — слесарь.
Демур-оол Ирина Манай-овна — ажилчы.
Донгур Чурум Дожуович — инженер.

СОВЕДИНИН Президиумунуң Даргазы Ч.Д. ОНДАР.

Совединиң Президиумунуң Секретары В. КАЖИН-ООЛ.

Кызыл хоорай, 1988 чылдың март 9.

БҮГҮ ХЕВИРЛЕРНИ АЖЫГЛААР

СЭКП Төл Комитетиниң Чингине секретары М. С. Горбачев 17-ге организацияны бар. Ында 178 лектор бактап турар. Эрткен чылын муңажыг аны-буру лекциялар номчуттунган...

— Ол саннарны элээн тодарып көрүрөм?
— Бистиң ажилымыс организастык эктенен эгелээр. СЭКП райкомунуң ууртуулгасы-биле планын тургузуп, лекторларны башкарташ, оон боттуп ажил-хемтерге кирер. Ол уеде база бир чутула ажил-совхозтар-биле көрүс чарымы. Районунуң совхозтары бо талазы-биле идекейлиг. Чылдыкка 450 рубльдиң нитилелдин агар санынче шилдинип турар.

Бланкара «Кызылар» совхозтун паркомун демделгесеп турар мен. Оон акында район эмгелгезин, район суудун, Самагалдай школаның база адал болуп, Бланкара эмчилер-биле демнежил, наркоманинчик, аргачын хоразынчы дугайын да кинолестерини эрттирдис. Ону улуг, биче чон аажок сонургаан. Лекция паркомунуң оон хемтери ажилыгы болгаш дээзиң дээр-зинге бузурээр мен.

— Уениң негелдезинге чедир ажилдаштыр турар эге организастык бар бе?
— Бир зес лекцияларын шынарин алып болза, бистиң номчуп турар лекцияларымыс дыңаакчыларын кузелин ам-даа долузу-биле хандырып шыаарың турар. Ынчалза-даа...

— СЭКПтин дээзиңде «Билиг» нитилелиниң үш эге организастык бар. Ажил-агыйың ботунда организастык Артына Сарыг-оол ууртуп турар. Оон акында школа-да, көдээ Совет чанында база эге организастык бар. Лекторларын составын чавтарган, планын нитилел тургузуп турар.

— Паркомунуң бодунуң планы чок бе?
— Чок.
— «Билиг» нитилелиниң ажилын канчаар углап-башкарып турар силер?
— Удвас ооң ажилын парти-

бистиң лекторларымыс багай деп база санаас мен, чүге дээрсе олар арта-дуржулгалыг, эртем-билигди кижилер. Оларны шилп тургаш бадалап каан болгай. Бир зес аны-агы эге организастык алып болза «Чодураа», Чургун-оол Хомушка атыг совхоз-та, Шурмакта, «О-Шынаада», РАУК-те лекция пропагандамыс кошкак чоруп турар.

Сермаа Сергеевна-биле чугааным моон-биле дооскаш, ажил-агыйыңда паркомунуң бо талазы-биле канчаар ажилдап турарын көрүптээ. Нитилел-биле районда байдал чугура-даа болза, бо ажилда лартыжыг ууртуула шоолуг зес.

«О-Шынаа» совхозтун паркомун секретары Кара-оол Мадирович Биче-оолдан бо ажилыгын сонургаарымга, ол мынчаар харылаан:

— Совхозтун дээзиңде «Билиг» нитилелиниң үш эге организастык бар. Ажил-агыйың ботунда организастык Артына Сарыг-оол ууртуп турар. Оон акында школа-да, көдээ Совет чанында база эге организастык бар. Лекторларын составын чавтарган, планын нитилел тургузуп турар.

— Паркомунуң бодунуң планы чок бе?
— Чок.
— «Билиг» нитилелиниң ажилын канчаар углап-башкарып турар силер?
— Удвас ооң ажилын парти-

комга дыңнаар деп турар бис. — Кадарларын кандыгыл! — 9 лекторну бадылаан бис. Олар колдунда көдээ ажил-агы специалистери, Черле-агыш лекторлар-даа, пропаганда-дистер-даа куш-ажылчы кол-лектистерге чораш, чүгел ажил-агыш айттырыларын зес, партиянын салып турар со-рулгаларын чонга чугаалап берип чоруур деп дугурушкан бис.

«Билиг» нитилелиниң совхозта эге организастык даярдаш Артына Сарыг-оол эртен январь айда 14 лекция номчуттунган дыңнатты. Ынчалза-даа нитилелдин план-графиниң ам-даа тургусуулан, дин нити байдал орта билдинмес болду. Чүге дээрсе оон өске хай-нити даярдалары база «Бажың ажил» болганын-дан бо ажилга четтикпейн турарындас.

О-Шынаа ортумак школа-зында нитилелде 12 лектор бар. Ону башкы Эмел-оол Ооржак ууртуп турар. Башкылар өөредилге-кыжиздыг, ажилындан акында, совхоз амыдыралыгга, ылаңгыг идеологтук кижизидилге ажилыгга идекейлиг кижил турар. Көдээ Совет чанында эге организастык ажилдап турар. Ынчалза-даа бо бүгү организастык ажилын каттыжыра-ларын бир-ле чуул четпейн турар. Ол болза партияжы ууртула.

Элээн чогадыкчы ажилдап турар организастык база бар. Чижээ, У-Шынаа школа-зының баазадан турар партияжы лекция пропагандамыс тускай план азуулар чорудуп турар. Партияжы секретары Александр Кунзек «Билиг» нитилелиниң даргазы Долоана Саджи-биле демнежил, агит-квартира бурунунда лекторну бажылаан. Лектор бурунун ийде аныг темалыг. Оон акында чоңунуң лекцияга, беседага негелдесин өөренип көөр сорул-га-биле анкета тараттып, кан-дыг темага лекция херетин баш уур биллип ал турар. Эге организастык план-графиниң чурумчутууланган совхозтун дээзиңде оон система чок чоруп турар. Партиком ол бүгүн контролыга ал, чогууа диктичмин бээр ууртуп. Районунуң өске-даа совхозтарында байдал оон дээрсе-дес. Ынчал ээрде темалыг лекциянын план-графиниң фе-вал эге организастык каян доктаамал ажилдап турар!

Нитилелдин район органи-застыктын арта-дуржулгасы өзүп оор. Районда 94 аудито-рия бар, шуутура паспортна-цияны эртен. Ажил-агыйың-биле көрүс чонга планын эр-ген чылын 26500 рубльге куу-сеткен 1986 чылда дээзиңде, ол 200 рубль чыл болуп турар. Дуржулгалыг лектор кадрлар-биле хандырылган. Оларнын канчаан лекцияларын нити саны эртен чылын кажангы-зындан хей болган. Партия

СЭКП обкомунуң лектору, райкомунуң библиотеканын лекцияга белектеринге эрге-жок чутула материалдар бар. Районда үш факультеттер (Эр-ге-хоолу, адамы, кыдыкыл-га) университетти баазадан ортумак школаның баазадан организастык, Ынчалза-даа ра-йон организастыкын чор-чордо эге организастык-биле харылааы кошкак, олар-нын ажилын арта-хемтер-рин, номчаан лекцияларын шынарин зынаарып турар. Бир четес чүе чүл дээрсе, совхозтарда «Билиг» нитилели-нин эге организастыкында боттарыны кылган лекциялар-ын барык чок болуп, белек лекциялар манал олурарыш зес.

«Партия организастыкы-нын бүгү идеяг ажил-чору-дугаы ажилчы чоңунуң куш-ажылчы коллективтерин дугу-кужун эде тургустунушкунуң ралы чоругаы — үндесин эко-номикти чавтаргаларын бот-тандырылган, бүгү нитилел амыдыралын демократиче-рынга, өзүп оор салгалды, ажил-иши массаларын өөре-диринге болгаш кижизидири-ге дугуштур чоруттуган турар ууртуп» деп, СЭКП ТК-ның Февралы Пленумунуң докта-лында онзалып алылган. Ын-чангаш идеология ажилын бир хемери — лекция про-пагандамыс база ол негелде дугуштур чор-чордо чорутту-ган турар ууртуп.

Шомаадир КУУЛАР, СЭКП обкомунуң лектору.

Агитквартираларда дуржулга чыгдылган

«Бо көжээ 7 шакта Култу-ра бажыңында дыштанылга көжээзи болуп. Ону «Аял-га» агитквартир эрттирер» — Ын-дыг сестерлиг чаралды Дам-сы-Акс суурнуң чурттакчы-ларында чарлардап азар черден эртежиң-ле номчуп, биллип алганар.

Оон эгелээрде ырак мурун-да-ла Култура бажыңында бүгү чүе белем турган. Орус, тыва аялгалар алаа чыгылган. Уран номчулга кылырын-га, аны-буру аттракцион оюннар эрттиринген, шиди-равап, шашкилгезинге, аска-гырлап чаржырынга, өске-даа чүдүлгө хамык чүе белем. Суурнуң улуг-да, аны-аг-даа кижилери үч көжээге хей-биле чыгылган. Агиткар-тирнын активчилери оларны хүндүткелди хүлээп ал, оюн-тоглама, боттарыны беле-т-зиниң изит, соок хемер дел-гелгезин көрүрүн, оон савып ал чоменириңе чалаан. Оюн-тоглааның маргалдааның киржикчилеринге белектери база тыппып турдулар.

Бир чей аразында чыгыл-гарны сайдыларже чалап олуртуп. «Уругунуң өг-бүле-ниң кижизидилге» деп темага беседаны «Аял-га» агиткар-тир-раның даргазы Розалия Се-ренова Донгак кылды. Да-раазында ол агитквартираның бичи чурттакчыларын кон-церти чатпаның, чарш бол-ду. Оюн-тоглаа база-ла улам-чылады.

Агитквартираның чурттакчыларын эрттирген ол кө-жээ организастык эртен.

Кара-Хөл көдээ Советтик чанында херэжиңер чөвүл-ле-ниң чон ортузунда чорудуп турар хей талаалыг ажилын планында түштүр оон органи-застаан. Ук чөвүлел тос кижизидилге. Ону башкы Бичи-Урут Эткэзенова Саяа ууртуп, бо ажилга үш удаа сонугулан ажилдап турар. Көдээ Советтик куускомунса, «Кара-Хөл» совхозтун пар-комунга бадылалыг алгаш, чыл планында түштүр ол чөвүлелди кылмып келген ажилы хей талаалыг. Херэ-жиңерин, ылаңгыг аныктар-ны совхоз бугурулгезинге хаара тудары, малчыларын амыдыралыг културазынын денелени улам бедидери, оларга шөф дузанын көргү-зүр, бичи ууртуларын өг-бү-ле-ниң кижизидери, корум-чур-муну бижилгелери чөвүлелди ажилын бир кол углауны-чылар. Саяа алай-биле ажилдары чоңуң агитквар-тиралар организастап, чер-чер-ге ажилын постуларын тур-гусуш, ону кымал, түнел көөрт чурумчутканар. Чүгел эртен чайын безин агиткар-тиралар совхозка 142 тонна ситенин белектер берген. «Хаяа», «Күзөл», «Аржаан», «Аны-Хаяа» агитквартиралар-ны чурттакчылары эң эң ажилдаан. Херэжиңер чөвү-лел кышкы уеде бодунуң ажилын малчыларга дуза чедиреринче онзалыг угла-дырган. «Күзөл», «Алаш» агит-квартираларын чурттакчы-лары малчылар И. Дамчал, Ч. Хертек оларнын кыштагы.

«Шекпээр» совхозтун төвү-нде 15 агитквартира бар. Оларнын ажилында бир чүгү-ле черин малчын кодан-марга шөф дузасы элээт. Чижээ, «Хадын» агитквар-тиралы чурттакчылары бо ажилга идекейлигтерин би-рээт. Чайгы, күсүк уелерде совхозка 30 тонна ситенин боттарының куш-биле беле-т-кежип, 40 тонна картофель амаангар. Малды менди кыш ажырыгына шөфчилерниң ду-засы кескү. Агитквартираның чурттакчылары боттарынын шөфке алган малчы Михаил Сарыг-оолуң кодагыны уула-дара берип турар. Оон кыштаанда бажыңы, каяа-мы чыгылганар. Ол ышкыш

Херэжиңер чөвүлел мал-чы бригадаларга үш агит-квартирасы тургускан. «Кул-тура» өг-бүле болгаш эң кижизидилге дээш социали-стик чарышты оларнын эрзинге организастаан.

Кара-Хөлү херэжиңер Тайбын фондунуң салыш-кынын кирип, шөфтижик-нерге ажилдап алган аш-шан эртен чыккан 110 ру-блдан, бо чылдын эгезинден бээр 64 рубльди шыктыган. «Эң эң организастык болгаш масс-политиктиг ажилы дээш» социалистик чарышты агитквартиралар аразында органи-застаан. Эде тургусту-нушкунуң негелделерин дугуштур чөвүлелди чорудуп турар ажилында өскелерин улерлеп ал болуру арга-дуржулга бар-дыр.

Бажы-оол БАРБА, Бай-Тага район.

«ХАДЫҢНЫҢ» УНУУШКУННЕРИ

«Шекпээр» совхозтун төвү-нде 15 агитквартира бар. Оларнын ажилында бир чүгү-ле черин малчын кодан-марга шөф дузасы элээт. Чижээ, «Хадын» агитквар-тиралы чурттакчылары бо ажилга идекейлигтерин би-рээт. Чайгы, күсүк уелерде совхозка 30 тонна ситенин боттарының куш-биле беле-т-кежип, 40 тонна картофель амаангар. Малды менди кыш ажырыгына шөфчилерниң ду-засы кескү. Агитквартираның чурттакчылары боттарынын шөфке алган малчы Михаил Сарыг-оолуң кодагыны уула-дара берип турар. Оон кыштаанда бажыңы, каяа-мы чыгылганар. Ол ышкыш

Херэжиңер чөвүлел мал-чы бригадаларга үш агит-квартирасы тургускан. «Кул-тура» өг-бүле болгаш эң кижизидилге дээш социали-стик чарышты оларнын эрзинге организастаан.

Кара-Хөлү херэжиңер Тайбын фондунуң салыш-кынын кирип, шөфтижик-нерге ажилдап алган аш-шан эртен чыккан 110 ру-блдан, бо чылдын эгезинден бээр 64 рубльди шыктыган. «Эң эң организастык болгаш масс-политиктиг ажилы дээш» социалистик чарышты агитквартиралар аразында органи-застаан. Эде тургусту-нушкунуң негелделерин дугуштур чөвүлелди чорудуп турар ажилында өскелерин улерлеп ал болуру арга-дуржулга бар-дыр.

Бажы-оол БАРБА, Бай-Тага район.

СЕНАДА-МАЛЧЫННАР

Чоокта чаа Торгалыгын Култура бажыңыга Чозада хойжу бригаданың малчынын суурнуң чурттакчы чоңуна солун концертин баралгактан. Олар концерттин номерлерин «Колхозчу мен» деп хейиң уулу-биле эгелээрин. Ий-чымгыш куусулделери улай-улай болуп, сцена бичи-даа курулгаларын турган. Бригадир Борис Куулар чангыс чер чурт-туу, Тываның улустук чогаал-чызы С. А. Сарыг-оолдун «Чоза хемим» деп сөзүгө ырыны хоог чымчак ырлап кууседирге, көрүкчүлөр мага-дап, адыш чаккан.

Ол ышкыш районунуң бот-ты-ынгар артистериниң хоочуну, ам Чозаның хойжуу Монгуш

Санын ДЕСПИЛ-ООЛ, Өвүр район, «Торгалыг» совхоз.

АРАГА ИШЛЕС ЧОРУК — АМЫДЫРАЛДЫҢ НЕГЕЛДЗИ

ДОКТАМАЛ ЧОРУДУП ТУРГАШ

Арагалар чорук-биле дене-селди күштердигиниң ба-гай зес түнелдеринге болуу турарын чуртап турар чө-рөн-кист чиккенден көртө болуп бис. Ээртир суусунар-ны садарын талон системасы-биле чорудуп турары алаа идигил болуп турар. Ара-гынын садарын саны улам кы-зырлып апар дээрзинге и-дгээр мен. Уе ычкар негел-кеген. Ол дугайын чугаала-тура, дараазында бодалга бо-ла алзы бээр мен. Арага кө-рө-нүг сундуп анык эш-өөр арамыс ам-даа бар. Ындыр-ларга хамаарыштыр бодалар-тоң. Оон бирээзи — Урут-дарында ала-немиң талазын-дан кошкан негелде алында-барып, өг-бүлени күткениг зес чүдүлгө чедирип бо-луп.

Бодун тугаанда ам он ажил чыл арага шуут ишкен, таа-ны тыртпай чуртап, ажил-дап чор мен. Оолдарынык келр үеи арага-дары билбес болуп деп күзеп чоруп мен. Оон-биле кады талон бээрде, кижиниң амыдыралыг тала-ларын база өөренип көөрү чутула. Арагалар чорук-биле денемселди доктаамал чорудуп турар, ол талазы-биле багай зес түнелдерин чедип алыр ууртуп бис.

Лазо МОНГУШ, «Совет Тыва» совхозтун чолачыны, Каа-Хем район.

«АЯН» АГИТКВАРТИРА

36 өг-бүлени каттыштырган ол агитквартир Тазил суурнуң Гагарин, Октябрьская, Карл Маркс аттыг кудумчуларында адакы талазында турар. Ында элээн оолдар районунуң фут-бол маргалдаанын кыриш, кеш тизилээ, а республика чемпионатында бирги черин алганар. Оон-даа кескү че-дирер. Яхут АССР-ниң төвү Якутскага олар чедип, Сибирь болгаш Бир-чы Чоң чук талазы-биле фут-бол маргалдаанын Тываның адын камгалат кижир ас-кежиктиг болганар.

Кышкы уеде делгем деис-кээрлик бажыңнар чанында шөлдерин дээрз, маргалда-ларын организастап эрттир-ген. Элээд оолдарын спорт-ка хандыжылар уру-тунел-дерин берип турар. Ында элээн оолдар районунуң фут-бол маргалдаанын кыриш, кеш тизилээ, а республика чемпионатында бирги черин алганар. Оон-даа кескү че-дирер. Яхут АССР-ниң төвү Якутскага олар чедип, Сибирь болгаш Бир-чы Чоң чук талазы-биле фут-бол маргалдаанын Тываның адын камгалат кижир ас-кежиктиг болганар.

Кышкы уеде делгем деис-кээрлик бажыңнар чанында шөлдерин дээрз, маргалда-ларын организастап эрттир-ген. Элээд оолдарын спорт-ка хандыжылар уру-тунел-дерин берип турар. Ында элээн оолдар районунуң фут-бол маргалдаанын кыриш, кеш тизилээ, а республика чемпионатында бирги черин алганар. Оон-даа кескү че-дирер. Яхут АССР-ниң төвү Якутскага олар чедип, Сибирь болгаш Бир-чы Чоң чук талазы-биле фут-бол маргалдаанын Тываның адын камгалат кижир ас-кежиктиг болганар.

Кышкы уеде делгем деис-кээрлик бажыңнар чанында шөлдерин дээрз, маргалда-ларын организастап эрттир-ген. Элээд оолдарын спорт-ка хандыжылар уру-тунел-дерин берип турар. Ында элээн оолдар районунуң фут-бол маргалдаанын кыриш, кеш тизилээ, а республика чемпионатында бирги черин алганар. Оон-даа кескү че-дирер. Яхут АССР-ниң төвү Якутскага олар чедип, Сибирь болгаш Бир-чы Чоң чук талазы-биле фут-бол маргалдаанын Тываның адын камгалат кижир ас-кежиктиг болганар.

Кышкы уеде делгем деис-кээрлик бажыңнар чанында шөлдерин дээрз, маргалда-ларын организастап эрттир-ген. Элээд оолдарын спорт-ка хандыжылар уру-тунел-дерин берип турар. Ында элээн оолдар районунуң фут-бол маргалдаанын кыриш, кеш тизилээ, а республика чемпионатында бирги черин алганар. Оон-даа кескү че-дирер. Яхут АССР-ниң төвү Якутскага олар чедип, Сибирь болгаш Бир-чы Чоң чук талазы-биле фут-бол маргалдаанын Тываның адын камгалат кижир ас-кежиктиг болганар.

Кышкы уеде делгем деис-кээрлик бажыңнар чанында шөлдерин дээрз, маргалда-ларын организастап эрттир-ген. Элээд оолдарын спорт-ка хандыжылар уру-тунел-дерин берип турар. Ында элээн оолдар районунуң фут-бол маргалдаанын кыриш, кеш тизилээ, а республика чемпионатында бирги черин алганар. Оон-даа кескү че-дирер. Яхут АССР-ниң төвү Якутскага олар чедип, Сибирь болгаш Бир-чы Чоң чук талазы-биле фут-бол маргалдаанын Тываның адын камгалат кижир ас-кежиктиг болганар.

Кышкы уеде делгем деис-кээрлик бажыңнар чанында шөлдерин дээрз, маргалда-ларын организастап эрттир-ген. Элээд оолдарын спорт-ка хандыжылар уру-тунел-дерин берип турар. Ында элээн оолдар районунуң фут-бол маргалдаанын кыриш, кеш тизилээ, а республика чемпионатында бирги черин алганар. Оон-даа кескү че-дирер. Яхут АССР-ниң төвү Якутскага олар чедип, Сибирь болгаш Бир-чы Чоң чук талазы-биле фут-бол маргалдаанын Тываның адын камгалат кижир ас-кежиктиг болганар.

Кышкы уеде делгем деис-кээрлик бажыңнар чанында шөлдерин дээрз, маргалда-ларын организастап эрттир-ген. Элээд оолдарын спорт-ка хандыжылар уру-тунел-дерин берип турар. Ында элээн оолдар районунуң фут-бол маргалдаанын кыриш, кеш тизилээ, а республика чемпионатында бирги черин алганар. Оон-даа кескү че-дирер. Яхут АССР-ниң төвү Якутскага олар чедип, Сибирь болгаш Бир-чы Чоң чук талазы-биле фут-бол маргалдаанын Тываның адын камгалат кижир ас-кежиктиг болганар.

Кышкы уеде делгем деис-кээрлик бажыңнар чанында шөлдерин дээрз, маргалда-ларын организастап эрттир-ген. Элээд оолдарын спорт-ка хандыжылар уру-тунел-дерин берип турар. Ында элээн оолдар районунуң фут-бол маргалдаанын кыриш, кеш тизилээ, а республика чемпионатында бирги черин алганар. Оон-даа кескү че-дирер. Яхут АССР-ниң төвү Якутскага олар чедип, Сибирь болгаш Бир-чы Чоң чук талазы-биле фут-бол маргалдаанын Тываның адын камгалат кижир ас-кежиктиг болганар.

Бажың чырын ажурбаз. Хонерттен араан херэжиң кижиниң үч-хоочунуң улам ке-дирер турар. Өг-бүлениң өске элээр буг кырынга туруп, уйгу-чылдык чок дугурай бер-ген. Мындай деисидиң уеде канчаары? Чүгел эңи херек! Дүрген дуза чедирер-биле эмгелгези телефоннаанар. Дежурный, та уду чыткан чү-ве, арай боорда харылаан. Удвалында эмчи машиназы куш-ажылдык хоочуну, пенсio-нер херэжиң кижиниң бажы-мынче караннадыл орган. Анаа эмчи Валентина Элбек чоран. Аарыг киж барык меделери

Бажың чырын ажурбаз. Хонерттен араан херэжиң кижиниң үч-хоочунуң улам ке-дирер турар. Өг-бүлениң өске элээр буг кырынга туруп, уйгу-чылдык чок дугурай бер-ген. Мындай деисидиң уеде канчаары? Чүгел эңи херек! Дүрген дуза чедирер-биле эмгелгези телефоннаанар. Дежурный, та уду чыткан чү-ве, арай боорда харылаан. Удвалында эмчи машиназы куш-ажылдык хоочуну, пенсio-нер херэжиң кижиниң бажы-мынче караннадыл орган. Анаа эмчи Валентина Элбек чоран. Аарыг киж барык меделери

Бажың чырын ажурбаз. Хонерттен араан херэжиң кижиниң үч-хоочунуң улам ке-дирер турар. Өг-бүлениң өске элээр буг кырынга туруп, уйгу-чылдык чок дугурай бер-ген. Мындай деисидиң уеде канчаары? Чүгел эңи херек! Дүрген дуза чедирер-биле эмгелгези телефоннаанар. Дежурный, та уду чыткан чү-ве, арай боорда харылаан. Удвалында эмчи машиназы куш-ажылдык хоочуну, пенсio-нер херэжиң кижиниң бажы-мынче караннадыл орган. Анаа эмчи Валентина Элбек чоран. Аарыг киж барык меделери

Бажың чырын ажурбаз. Хонерттен араан херэжиң кижиниң үч-хоочунуң улам ке-дирер турар. Өг-бүлениң өске элээр буг кырынга туруп, уйгу-чылдык чок дугурай бер-ген. Мындай деисидиң уеде канчаары? Чүгел эңи херек! Дүрген дуза чедирер-биле эмгелгези телефоннаанар. Дежурный, та уду чыткан чү-ве, арай боорда харылаан.

Дружба, Найырал, Найрамдал АДА-ИЕМ ДЕГ АПАРГАН

1962 чылда Моол Арат Республиканың Убса-Нур аймактың Давс сумузуна эмгелге ажилдакчызы Жадын Нансал бичин дийш ап алыр дээш өөнгө чедип келгеш, төвөңгү тоуну уулбайн-даа чыткыш, удул калган. Оттуп кээрге, долгандыр чалбыш турган. Ол угаанын ошунупкан. Он сес харлыг уругун ам-тынн камгалап алыр дээш сүмүнү болгаш Хандагтайның экичлери аажок кыскалар. Ол үдө журналист Т. Кызыл-оолдук бичип турганы-биле алырга, уругу санавиячы-биле эчки Владимир Федорович Башкиров. Кызылга экигелген. Ол ам физкультура диспансериңи институтуна ажилдап турар. Санавияча самолёттунуң ужулдуузу — сураглыг Алексей Хуневич Чимик-оол.

Бо хүнерде Улан-Баторун төлөндөгүсиз совет-моол найырал дугайында документалдык фильни тырттырып, ты-ада чедип келген. Оларны-биле кады чээрби алды чыл эртен соода Жадын Нансал база келген. Бистик корреспондентикс Атик Хоалыг очулдуручу Каадыр-оол Бичел-деңиз дуэзы-биле оон интервью алган.

— Тыва черге келгендер-биле силерге байыр чедир тур бис, Нансал. Бистик улустарымыс шаг-шаанда кожа-хелбээ, эп-найралдыг чурттап чоран болган. Ыдыктың найыралды амгы салгал улам-чылап турар. Силерниң Тыва-да өңүктөрчөр хай, оларны дугайында чугаалап көрү-перем, Нансал!

— Давс сумузуңа чурттап чораш, тывалар турган мен. Кызылга беш ай эмгелге чыткыш, орус сестерин база доктаап ап, тайылбырны бериптер апарган турдум. Ам харын арай утундуруп бар чыдары хомундук-дир. Көк-түс кордал чок турган кижини мен, совет экичлер экир-тир эчип каанын черле улгас мен. Кижиге хай дээш дээрзин херек кырында көргөн мен. Амгы алган экичлерим Лука Прокопьевич Зверев болгаш Владимир Федорович Башкиров олар ада-ием дег апарган. Зверев эчки-биле харылзааны үспөй, амгыга дээр чагалалыг турар бис. Харын бээр күзүлүн илереткен алды чыг амыг кижикти чүг-ле дөргөн биринчи ханы мөккээ тавыржы болган. Берге беддала холун сунган кижиге —

— бэулүг эш. Харын, кижин берип турган улус-биле ужу-рамыскап чоруур мен. Борта келгеш, оларныкы чамдызы-биле ужурамыр аас-кежикти болдум. Эмнелгеден үнгөш, аалга баарымга, улугу көп-гүс бээрзевин турган. Өлгөн кижиге дилгелден дег, тоолда дег чүдө-дир деп магадап турганар. Адам ам чеден ажыг харыг. Ол согу чүчкө ак судун чамып, чалбаска дуулаан экичлеринг чавыг сепкилдиг, дууларган, бедик мергежил-диги магадап, өөрүп чедир-генин — илередип хаммастар. Өңүктөрүм хөйүгө чоргаар-лаңып чоруур мен.

— Нансал, силерни Маадыр-ке дээр-дир. Уругуларын дугайын тамыштырып көрү-перем.

— Беш оол, беш кыстыг мен. Тун огулм Бямбадоржу кестирген. Ол ам дугаа-зын Оюмбелек-биле дег болбазы-радыр комбинатта машинист болгаш кранчы болуп ажил-дап туралар. Уругум Оюну-рун база эчки мергежилди шилеп алган, идепкейлиг до-

норларныкы бирээзи. Аркан-нары школада, профтехучи-щелерде өөренип турар. Эң бичинки Баянбелек үш харлыг. Уругуларын тэрээн чуртунга амык, эш-өөрүгө дуза чеди-реринден чамам дивес. Ак сепкилдиг кижилер кылдыр кижиздерин кызыдып чоруур мен. Найралдыг күтүм бо-дугустуң аг-бүлөсүңиң ки-жежиден көргөн болгаш, өм-ишти Ломикди Пундо-даа, уругуларым-даа оон чейла-баспас дээрзинге бээрзевин мен. Уругулар адамы мен аарип турумада Тывага ийи удаа келгеш барган. Ынчан амык тургаш, сагыш-сепкилин иле-редир дээш, өөрүшкүнү одуругуларын ол шүлүктөй би-жижен. Ону тыва дилче оочулдугу менде бар. Бо удаада ол кээп шидазып барды. Боду дыка келиседи. Аас-кежикти мейээ хайра-лаан чер деп ол чугаалап оор. Аас-кежик дивес бол-за, ол хире хай ажы-төл өс-түрүп, эчкиниң буяныг мер-түрүп, эчкиниң буяныг мер-түрүп баран болуп чо-руур харымын кайда боор. Эң кижиге эчкин-кежиге кезип бээрзевин харамнамыс ди-жир болгай. Ийги амыды-ралды мейээ шаңкаан совет кижилеринг буяныгдан мен найралдыг хоорай Эрда-нне амыр-тайың чурттап чоруур мен.

— Солунуң номчукчула-рын аразында ханы, кижин берген улус бар-дыр. Олар силерни чугаажок. Рес-тублик эмгелчилик кезер эчки Владимир Михайло-вич Потылицын ынчан ол ал-ды харлыг тургаш кижиге бер-ген. Медицина училищениң сургууларында дөргөн беш кижиге. Солунга үнгөн матери-

Совет курьениң болгаш Коммунист партияның үндө-зилеңки Владимир Ильич Ленинниң айткан чырыкты-ла оруу-биле моол улус бо хүнерде социализмни боду-нун чуртунга тургузарын уламчылап, силерниң чурту-ларныкы улустарың эээр-тимес улуг дууламчы-биле бодунуң төвөгүңге каян-даа турбаан чедикшиңерни чедип ол турар.

Бистик чурттарымыстың кай-гамчык кижилеринг ханы харылзаы улам-на быжыгып турарун Коммунизмниң изет-тимиз оорунче улустарың апар чидар улуг совет улус-ка мөгөйдим. Дружба, Найы-рал, Найрамдал!

— Интервью бергендер дээш чедирдим, Нансал. Си-лерге номчукчуларымыс му-рундан бүгү-ле эки чүдү-дерни, аас-кежикти, кадык-шылды күзөдүм. Орун-суур менди-чаагай!

ШИЛИЛГЕ

«Амыдыралда эң-не кол чүе — шын шиллге. Шын оруту шилил алыр — эңис сорулгазын билди ол. Ынчан сагыш-сепкил, чүткүл-күзөл чүрөткит согуу-биле чалгыс аай апар. Сактырга-ла, ирета дыйналган эргим, чоог, ындыныг ырыкы тыртылыг дег. Ол хуулгазын күш кижини хей-агт жирип, сорунза-лай бээр.

Артист амыл — нарын үтлө. Рольду эки билеп алырга, ону шинчир, өөренир, ооң өзүлдөңнүү эң чоок, көскү хевирлерин ботка таарыштыр шилир. Шилилгени чүрөккө, мага-ботко, шимчээшкиге чаңкытырып, «чуртадыл» алыр — кымга-даа дөмөй-лөшөс өвүрхевирниң тургус-тунуу. Ону эске артист бо-дуну-биле кылыр. Ынчанас-ка 1947 чылдан эгелээш, мынчага чедир республиканың хөгжү-мүңи театрында амыдыралдыг, ажил-ишти, чогадыкчы дил-лэңиктерниң шилилгелерин, ге барык-ла бээм бээрзевин ужурашп келдим» — деп, РСФСР-ниң улустуң артисти Борис Филиппович Бадь-Са-гаан чугаалап оор. Ол 60 харлаан. Борис Филиппович бөгүн театрың сценаристи М. Горькийниң «Ирей» деп сураглыг драмасында Маста-коктук ролунга ойнар.

«Кырың чай моң» деп, артистерниң чугааламыр кончуг шын. Каш хонук. Бу-рунгаар Чадананың улусту чурттарың белеткээни «Чечен-биле Белек» деп хөгжү-мүг тоолду (либреттозу С. Са-ри-оолду, музыкасы Р. Ке-денбиляди) көрүп ора, Б. Бадь-Сагааның бот-тыныг-тыр амык артистерге дуза чедирип, эд ылагыга Чечен-ни эрес-кешпагай болурун айттып турда, оон «Хайраан

бот» Седзин ойнаанын сак-тып турдум.

— Борис Филиппович, амык амык рольдарга амырбас хире-дир силер — деп, ону деткидим.

— Ам-даа орайтаваан. Мак-сим Моңгунович Муңкутунд ет-сураа алдан харлаан соо-на делегеге алдаржаан бол-дур ийин—деп, баштексымаар харылдады.

Шилилге дугайында артист анык эвес чугаалаан хире-дир. Араттың революсчу ше-ринниң хөгжүмчүзү, типо-графия ажилчыны чоран аны-к эр театр уран чүдүлүңи шилил ал, угбалышкы кончу-гулг Россияның улустуң арти-сти апары — амыдыралдыг, салым-чолдун оруунуң шын шилилгези. Улуг орус чогаал-чы Н. Гогольдү «Ревизорун» Городничийниң өвүр-хевир-нин тургусканы артисте ча-лгын-чакпаны берген. Борис Бадь-Сагааның городничий Москуван, Киргизияны, Яку-тияны, Калмыкыны, Даг-Алтайны, Хакасияны, хары-ча Улан-Баторун көрүкчүлө-ри сепкил ханып утуп алган. В. Кек-оолдү «Хайраан бо-дунга» бешин үш кол эр рол-дарын ойналган. Талтып сактып көрүр даан, 50—60 чылдарда Седип — Б. Бадь-Сагаан, 70—80 чылдарда Се-рыг-Ашак — бөз-ла Б. Бадь-Сагаан. Ону солуы көрөккө күстүп кээр, ындагыла онза Седиптер, Серыг-Ашактар амыдыралда чок ийин.

1978 чылда театр драма-тургу, амыг үдө Тываның улустуң чогаалчызы К.-Э. Ку-лажының «Белек» эчки (Феликс Коң) деп шинчиз тургускан. Оон кол ролон — интернационалны этнограф эртемден, угаан-бодалы, са-гыш-сепкили байлаг Феликс Коңдү өвүр-хевирин артист бээрзевин тургускан. Ук шин

ийи-үш катеп болган-даа болза, Феликс Коң чүрөктер-де чурттап аркан. Төөгү ужу-уткалыг эки шинин хай саныг көрүкчүлөргө ча-гейн барганы — театрга ха-маарылга чок кижилерниң холлаарлашыны база театр-нык бодунуң кылпал турган ажылы дээш, быгыт турган болганы деп, чүгө ам диди сөглээр аргалыг болган бис.

Б. Бадь-Сагаан — интерна-ционалчы артист. Оон ойнап келген рольдарының бары-алдан хуузу аны-агы нация-ларныкы төлөзлери болуп тур-ар. Маана кижик кылдыр «Иркутскиге болган төөгүдө» Викторну, «Дүмбей экинде» Карпы, «Хораяг идиктерде» Керим-байны, «Авези» ак-платежиде Аль-Муңкутти, «Аршин-мал-аленде» Султан-бекти, «Уркуда» Ажыны бол-гаш эске-даа оон рольдарын адап болур.

Б. Бадь-Сагаан — чалым чүрөктит артист. Ону анык-даа салгалдыг артистери эки, чаңгыс курсузу кылдыр ху-лээп алыр. Чүгө дээрле ол ча-лым чүрөктит, чаа сонуграл-дыг чурттап чоруур. Ол чаң-гыс шинге оолдарында-даа анык артистер-биле күзөлдүг ажилдааар. Аныктар Борис Филиппович «дегданин-чы» азы «башкы» евестер аны-лаа турдуң келди. Биле «Филиппович» дилишпаан, эш-өөр азуу-биле кандыг-даа темага ажык чугаалажыр.

Амыдыралын музыкандан эгелээш, Б. Бадь-Сагаан хөгжүмге сундулуп. Ол театр-нык концерттеринге сцена-лар, уран номчукчалардан аныгыда, узун хоог үнү-биле тааланчыг ирлар. Узун-узун оруктарга хозу аалгала-рын салгытыр, чүдү-чүрөк чымчырткылар кээр. Оон ко-мпозитор Р. Кеденбиляди «Оюм» эчки чоран

Ч. Мортеев-оол-биле ийи түгө ирлар бээрзин радиодан бо-ла дидиңар бис. Ындыныг-ла ырааны.

Б. Бадь-Сагаан сураглыг Ба-лыкчы, бодус камгалалы дээш идепкейлиг демиселги. «Чечен» хоноретти эркинге рольдарыны сымарып, сырткы-биле чалгыт, савыгын «уруктаваан» дээр. Бойдус чок болза, кижиге сепкил ядараар деп артист чугаалап чоруур.

РСФСР-ниң улустуң артисти Б. Бадь-Сагаан үлөгерлиг еде. Оон амы-төлү хой-кижикни харыскалыг ажилдарында ажилдап чоруурлар. Ол өкүлү ишти — балерина, журналист Галина Санчезова-биле уругу-ларныкы тургалары чаага ил-тү-шкөргө кижизилген, чо-нукта берген. Бооп чоруур-Улустуң артисттерин уран чүдүлүг кижиге ам-даа ма-на, кибеге хай удаа ужура-жыскаар мен.

Владимир СЕРЕН-ООЛ, хөгжүм-ши театрының чо-гаал кезээниң эргелекчизи.

ЧУРУКТА: РСФСР-ниң улус-тук артист Б. Бадь-Сагаан Городничийниң ролунда.

Ондар ОХЕМЧИКТИН ФОТОЗУ.

БАЖЫН-НА, БАЖЫН

Редакцияның социал айтыр-лар килдизинге киирп, оон ажилдакчылары-биле чугаала-жып, чаа килдизтиң потчанын-да каян чараалар кол черин ээлеп турарын сонуградым. Олар мөккээ бажың чогуна хомудаан элээн каш чагалар көрүстү. «Шынал-ла, бо ийдиң айтыр, килдизти тургускан-даа херээ ол, бо талазы-биле шавыс-биле хемчеп ап, ажил-даар ужуруп, бис деп, олар чугаалап турганар.

Баштайгы чагааны септирп алдым. Эрбек шилээниң (Би-Хем район) техниктиг ажилчы Район Сандыйныч чагаазы болду. Беш уругунч иези ол ажилын үш школада он чыл амыг ажилдап тура-рып, чурттап бажың-биле хандарар дугайында билди-ришинин совхоз биле школа

дирекцияларында хай удаа кирип келгенин бижээш. Аз-торуну билдиришкенин хай-рамы чок артаган хире чорду. Сутурда бир бажыңны саткаш, оон Сандыйныч өг-бүлөзүн кижилерин школа директору алаан турган болду. Ынчалза-даа ук бажың, та чүгө чүе, өске улустуң холунга кирген.

Ындыг утуклыг чагааны ном-чуурга, хомундук. Хай уруг-луг келер дээш сагыш са-лышкын угу болгай, оларга бажыңны бирг ээлгеге эвес-даа болза, мурунда көөр чин-гелде бар. А Район Сандый-ныч оочуру эртип турар, а Эрбекке бажың немей тут-тумайн турар бис дээрге, тут-тунуп турар, хосталыры хоста-лып турар, анык специалистер олуруп турар. «Анаа удурла-мас мен — деп, Р. Сандый би-жээш. — Специалист кижини чурталаг шөлү-биле хандыр-баан канчаар. Ынчалза-даа чыл-чылы-биле манай келген, хай ажы-төлүд ажилчыны кижиге шугут албас бе!»

Чеп айтыр. Шынал-ла, ук өг-бүлени бодал көөрү Эрбек-тин удурутчуларында негет-тинип келген эвесле. Килдиз-тиң амылдарының бола-лы, ындыг, анык каткыжар-дыр мен. Бо талазы-биле хары ол черден келеринге идепел ар-ты.

Шак мындыг хомудаларны редакция кичээнгейлиг өөр-

ип көөр, бодунуң контролон-га тургузар. Шынал-ла, килдиз-ти тургускан херээ-даа ында. Ынчалза-даа бөз-ла бажың айтырмын-биле холбашкан, ын-чалза-даа редакцияны шикти-рилер күш чептези айтыр-лар тургускан чагалар келер-дир. Оларныкы чамдызы бө-гүн доктаап көрөли.

Ол чаага Кунгуртудан кел-ген. Авторунуң амыт-чакыт чогу-биле бижип, арга-суме айтырганы барымдалааш, оон адын биживезин чепээрлер көрүр. Ук айтырп анык ха-маарышпас, чок аларган дү-мазынга оон өскүс артыкан уругуларыңа хамаарыш боорга адаас деп шиктирледик. А бо дугайын бижээс дээрге, өскөлөргө өөрөдиги чүдү бар.

Херетик ужуру мындыг. Кызылдан «Тууду кезектери комбинатка ажилдап турган бир ажилчин 1979 чылда айтыр-халалга таарышкыш, мөккээ. Оон кадайыңа, өскүс артык үш огулга ук комби-нат чагаажыды туттунган кавартирны берген. Мөккээ кижиниң кадайы ында ажил-даа-даа турар болза, бо тааварылдаа комбинаттың уду-рутуга буяныг сепкил көр-гүзүп, эвээш-биче кавартир-ларын бирээзин берген.

Авторунуң бижип турары-биле алырга, оон-на бадал өскөрлөгөн. Үш оолдун иези автопарк эргелекчизи Дор-жулдаа Донтактың хууда ма-шинаны дээр — деп, бир кижиге тапкып кагды.

— Ийе-ийе, ол-дур. Өөнүң ишти-биле кады чор. Черле мындыг улус, машинаңың улус олутпас деп өске кижиге чугаалай-дыр.

— Оода-ла чаш уругуларын ал аары кай. Улуг улус кан-чаарлы, кылаштың чоруй-ла баргай бис—деп, улугады бер-ген угбай хомуданы илден домактаны-дыр.

Урелган автобустун ишинде манавышав бис. Чаш уругулар

хай тааптылар, артаалар апарган, угааны база баксы-раан, ынчанга эмгелге-даа чыткан. А ук хаварига «хүн-нүң ээрих турар» (авторунуң биле) эр кижиге чурттап турган. Ол кижиге дүлгүрүп чидирп-кеш, кавартирны сонгазыдан түтүп, кирип турар. Крандан хай изиг суг-даа токтуп, ба-жың иштин бусталдырып тур-ган тааварылга бар.

Бо бүгүңү түнелинде ук өг-бүлө бажың чок артыкан. Ук кавартирда өске улус чурттап турар, демги бичин оолдар кездээде 75 харлыг кыргы-аазыны бажыңында. Аазы база ында. «Оо оолдар удаас улуг кижилер апар, олар Кызылга өөренир, чурттап күзөлдүр, ынчанга оларга бажыңны катеп эгилдир бээр бе!» деп айтырмың автор салган.

Мындыг айтырмың салыр эрте авторда бар. Бис анык харыңаар-даа ужуруп бис. Харың чалгыс: бо кавартирны амы оларга кым-даа катеп эгил-тес. Чүгө дээрге берген ба-жыңны эки эдилээр турган. Дыка хай өг-бүлелер курне-ниң чагаажыды туттунган ба-жыңны дыка чуду-кара эди-лээр (эдиле-даа эвес, харың-даа урел турар) тааварылгалар бар. Бо чаага бижип турар төрөли кижиге ол үзүнде чүгө бөдөмзаның! Дүңмазы уруг аарып турда, ону хайгаарал,

карактап, бажың-балгаты кан-чаар эдилеп турарын сонуг-рап, хөлөзини төлөп-төлөвезин турарын айтырп турган болза, кым-даа ол бажыңга чуртаас (эзирик кижини ында деп турарың ол), кым-даа олче «көжүп кирбес» турган. Бо тааварылдаа буруу он эдилеп орган кижилерде. Ам ону эги-дери болдумас. Алган ба-жыңны эки эдилээр, кичти чурталагың дүрүмүң сагыр турган. Чок аларган кижиге дээш хомудаар бис, аараан дүм-чар көрүгөңгидир, оолдар са-гыш човончиг болган-дыр, аны-чалза-даа дуза көрүзүр арга чок. Бо тааварылдаа ол өг-бүлөгө хамаарыш улуг кижиге буруулуп болган-дыр.

Мындыг аныгыг чагалар ам-даа бар. Чамдык авторлар боттарының кылыр турган чуулун кылбайн, менде и, Мергелдейден, барында чок чер-ге бажың негээр-дир. Ол дугайын сөвлөндө база тодаргай чугаалажыр бис. Хамыктың мурунда бажың дээш айты-рыг боду сонугралдыг бол-лур, оочуруга чогуур үзүнде турар, бергенни эки эдилээр, боду туудул алырның аргаларын дилээр херек. Чаңгыс сөс-биле чугаалаа болуус-туң амыдыралык бодуус-туң холуусу дээрзин улгас херек.

МЕРГЕЛДЕЙ.

ВЫБОР

Март 23-те 17.00 шакта Кызылдың автоурук техникум-чурт хураалдар залыга арга-лашкын болгаш алоготизм-биле демиселдиң айтырлары-ның талазы-биле хоораның 4, 5 микрорайоннарының чурт-тавырларының хураал болурун дидиңадып тур.

Чоюганнаа ДОНГАК. Сүт-Хөл сүтү.

ОЮП ЭРТЕ БЕРГЕН

Февраль айның 25-тиң хүнү чүе. Ол хүн согуу хончок, хадымчыл турду. Шем сүүр чедер дээш Чаданан келээшкениң 4 шактың автобу-зу-биле үнүгүстү. Автобу-зустуң «кады» баксырап чо-рууру илден. «Чөдүрүн» «чу-ру» үш-даа черге турду. Чо-лаач оол көрзүн амыктыш, ында чүшүтүтүн-ла оор. Та чүзү урелин чоран автобус, техника билер эвес, айтырба-дым-даа. Ак-Хай артын ашкан, Шеминге эчкин соода, авто-бузуус буруп турду. Чолаач-чында, бистик-биле кады чо-

раан эр кижилер-даа кылып чадап кагалар. Арт кыры чер болгаш хаттың дыңзын хөлчөк.

Автобус иштинге бир шак олуп келгеш, кижик адак чам-дыг улус суржиге углай кы-лаштыктылар. Элээн болган-да «Машина кел чор» деп бир кижиге меделдеди. Көрдүс. Оода чаадаар бичин уругулар-ны ал аар ирги бе дээш дос-туус. Бисти ырактан-на оюн эрте берди. Көк өңүт «Инаа» дээр марканың чижик маши-на чорду.

— «Большая» совхозтун

доңганында чамдыктары ыг-лашкын-даа эгелдирер. Ол үдө чүжк машиназы халдып келгени чаман болган. Чаш уругуларныкы дөгөзени оон ка-бинизыңа олуттутуус. Элээн болганда суурдан бир машина чорудупкан болган. Оон кы-рынга олуп алгаш суурга чедип алдымыс. Шемиге кел-геш, шакты көрүстүс, кел-жизиниң 8 шак чедер берген болду.

Чер-черинге автобус урели-ге берге-ле чорду. Ындыг чер чепе, урелик каар автобус-тарны чүгө орукче ундуруп тур чүе! Ол дээш Чадана

бамбунуң доңулап, 19.00—Док. фильмин баштайгы көргүзү. 19.10—Совет Армияныкы үлөгерлиг театрының фильм-шенин баштайгы көргүзү. «Статья». Автор—Р. Солнцев. 21.00—«Уе». 21.35—Эде тургустунушун про-жектору. 21.45—«Статья» фильм-ши-ниң уланчызы. 23.20—23.30—Бөгүн де-легейд.

ИЙГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00—Эртенги гимнастика. 8.15—Эртен-тайылбырлыг фильмдер. 8.35—Төөгү. 8 класс. XIX чус чылдыг

бирги чартында Россияныкы культуразы. 9.05—11.05—Итали дил. 10.05—ОПТУ сургууларында. Информатиканың бол-гаш саналга техниканың үндөзүн. Программатикан бейсик дил. 10.35—11.35—Бисти долгандыр турар бойдус. 2 класс. Ээлдек болуспал тур мен. 10.55—«Чаштарга геометрия». Чуга дична-вас уругулар тургузар чер. 11.55—«Бедик-тер удаас» Уран-чечен телефильм. 13.20—«Совет патриот». Киножурнал. 13.30—Медээлер. 13.40—15.10—Сайт болуспал-дыр мен Уран-чечен фильм. 18.05—Медээлер.

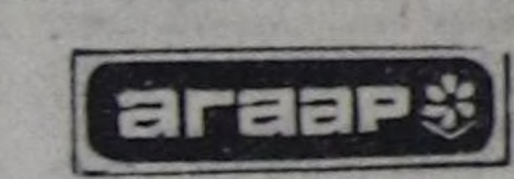
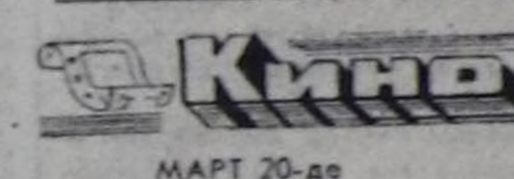
18.15—Эрчим херээженнер, Силерге бүгү чакыч чечкерттиң. 19.05—Уугулар-га фильм. 19.15—«Азия төвү». Ундуру-гелде: Медээлер. «Коммунист болгаш уе». «Амыдыралдыг арага ишпес хев-рин бадиткап тургузар». Кызыл хоо-райга рейдинги түңөлдери. 19.45—Медээлер. 19.55—Чарлалар.

МОСКВАДАН

20.00—Тамчыктыг удулар, чештер. 20.15—Музыкалыг кино. 20.45—«Самаркандыкы ак-жөк дээриверин».

Чылда 300 катеп унер. Хемээли 2 паралаа, амазы. Тиражи 24637 экз. Солунуң индекси 54241.

Редактор В. С. ШАРВНИИ.

МАРТ 20-де

«НАЙРАЛ»: «Семь са-му-раев» 9.30, 12.30, 15.30, 18.30, бичин залас: «Али-Баба и 40 разбойников» 11.40, «Новые аэзоники» 10.00, 14.00, 15.50, 17.40, 19.30 шактарда. «ПИОНЕР»: «Корона Росси-и» 10.00, 12.10, 14.30, «Парама» 17.30, 20.20 шактарда. «ВОСТОК»: «Сказка о пре-красной Асхулу» 10.00, «Десять негрят» 11.30, 14.10, 16.50, 19.30 шактарда. «КАА-ХЕМО»: «С чертами не-шуты» 11.30, «Джек Востер-ки» — «американец»